

Հաշվետվություն

ՀՀ Տավուշի մարզի Վազաշենի ոսկի-բազմամետաղային
հանքերուսկման տեղամասում կենսաբազմազանության
տարեկան մշտադիտարկումների

ԵՐԵՎԱՆ – 2025

Բովանդակություն

Շրջակա միջավայրի վրա ազդեցության գնահատման նորմատիվաիրավական դաշտ	3
Հայաստանի Հանրապետության միջազգային համաձայնագրերը	4
Բուսական և կենդանական աշխարհ	7
Բնության հատուկ պահպանվող տարածքներ	11
Գրականություն	19

«ԷՅԹԻ ԳՐՈՒՊ» ՍՊ ընկերության կողմից 2021-2025թվականներին ՀՀ Տավուշի մարզի Վազաշենի ոսկի-բազմամետաղային հանքերնական տարածքում իրականացվել է երկրաբանական ուսումնասիրության աշխատանքներ: Աշխատանքների նպատակ է հանքերնական սահմաններում նախկինում ճշգրտել և լրացնել հանքերնական տարածքում առանձնացված հեռանկարային տեղամասերի երկրաբանական կառուցվածքի, հանքայնացված գոտիների և հանքերակների ձևաբանության ու տեղադրման տարրերի, օգտակար հանածոյի նյութական կազմի, որակի մասին տեղեկատվությունը, ինչպես նաև տալ առանձին տեղամասերի հեռանկարային գնահատականը:

Կատարված ուսումնասիրության աշխատանքներիարդյունքներով կազմվել է երկրաբանական հաշվետվություն օգտակար հանածոյի պաշարների հաշվարկ C₁ և C₂ արդյունաբերական կարգով հաշվարկմամբ և ՀՀ օրենսդրությամբ սահմանված կարգով ներկայացվել է լիազոր մարմնի քննարկմանը և հաստատմանը:

Կատարվել է տարածքի կենսաբազմազանության ուսումնասիրություններ, նշվել են այն էկոհամակարգերը, որոնք կարող են կրել Ծրագրի ազդեցությունը, ինչպես նաև պարզվել են հետևյալ տարրերի հնարավոր առկայությունը՝

* Բնության պահպանության օրենսդրորեն պաշտպանվող տարածքները, որոնք գտնվում են Ծրագրի հնարավոր ազդեցության գոտում, և այն տարածքները, որոնք միջազգայնորեն ճանաչված են որպես մեծ կենսաբազմազանություն ունեցող տարածքներ, ներառյալ Կենսաբազմազանության կարևորագույն տարածքները, Էնդեմիկ թռչունների տարածքները և կարևորագույն թռչնաբանական տարածքները (ԿԹՏ):

* ՀՀ-ում պաշտպանվող տեսակները (գրանցված են ՀՀ Կարմիր գրքում):

* Այն տեսակները, որոնք ըստ մասնագետների համարվում են վտանգի եզրին գտնվող կամ ՀՀ-ում կամ տարածաշրջանում դրանք նվազում են, ինչի պատճառով Ծրագրի ազդեցության տարածքը կարող է համարվել առանցքային բնական կենսամիջավայր:

* Տեսակներ, որոնք Բնության պահպանության միջազգային միության (ԲՊՄՄ) կողմից ընդգրկվել են համաշխարհային և եվրոպական մակարդակով Անհետացման կամ Ծայրահեղ անհետացման ցուցակներում:

* Բնական կենսամիջավայրեր կամ էկոհամակարգեր, որոնք կարող են համարվել «կրիտիկական»:

Շրջակա միջավայրի վրա ազդեցության գնահատման նորմատիվաիրավական դաշտ

Կենսաբազմազանության վերաբերյալ Հայաստանի Հանրապետության օրենսդրությունը ներառում է բնապահպանության ոլորտը կանոնակարգող օրենսգրքեր ու օրենքներ:

1. Հայաստանի Հանրապետության օրենսգրքերը՝
 - Անտառային օրենսգիրք
 - Հողային օրենսգիրք
 - Ջրային օրենսգիրք
 - Ընդերքի մասին օրենսգիրք
 - Վարչական իրավախախտումների վերաբերյալ օրենսգիրք
 - Քրեական օրենսգիրք
 - Քաղաքացիական օրենսգիրք
2. Հայաստանի Հանրապետության օրենքները՝
 - Բնապահպանական և բնօգտագործման վճարների մասին
 - Բնապահպանական իրավախախտումների հետևանքով կենդանական և բուսական աշխարհին պատճառված վնասի հատուցման սակագների մասին
 - Բնապահպանական վերահսկողության մասին
 - Բնապահպանական վճարների դրույքաչափերի մասին
 - Բնության հատուկ պահպանվող տարածքների մասին
 - Բուսական աշխարհի մասին
 - Ընկերությունների կողմից վճարվող բնապահպանական վճարների նպատակային օգտագործման մասին

- Կենդանական աշխարհի մասին.
- Շրջակա միջավայրի վրա ազդեցության գնահատման և փորձաքննության մասին
- Որսի և որսորդական տնտեսության վարման մասին

Հայաստանի Հանրապետության միջազգային համաձայնագրերը

Հայաստանի Հանրապետությունը, որպես միջազգային հարաբերությունների լիիրավ սուբյեկտ, 1991 թվականից սկսած, միացել է կենսաբազմազանության պահպանության մի շարք միջազգային համաձայնագրերի, վավերացրել է կենսաբազմազանությանն առնչվող մի շարք միջազգային բնապահպանական համաձայնագրեր (կոնվենցիաներ և դրանց արձանագրություններ), որոնցով ստանձնած միջազգային պարտավորությունների կատարումը նպաստում է շրջակա միջավայրի և կենսաբազմազանության արդյունավետ պահպանությանը:

- ՄԱԿ-ի <<Կենսաբանական բազմազանության մասին>> կոնվենցիա (Ռիո դե Ժանեյրո, 1992 թ.): Հայաստանի կողմից վավերացվել է 1993 թ-ին:
- <<Եվրոպայի վայրի բնության և բնական միջավայրի պահպանության մասին>> կոնվենցիա (Բեռն, 1979 թ.): Հայաստանի կողմից վավերացվել է 2008 թվականին:
- <<Լանդշաֆտների եվրոպական կոնվենցիա>> (Ֆլորենցիա, 2000 թ.): Հայաստանի կողմից վավերացվել է 2003 թվականին:
- <<Միգրացվող վայրի կենդանիների տեսակների պահպանության մասին>> կոնվենցիա (Բոնն, 1979 թ.): Հայաստանի կողմից վավերացվել է 2010 թվականին:
- <<Անհետացման եզրին գտնվող վայրի կենդանական ու բուսական աշխարհի տեսակների միջազգային առևտրի մասին>> կոնվենցիա (Վաշինգտոն, 1979 թ.): Հայաստանի կողմից վավերացվել է 2008 թվականին:
- <<Միջազգային կարևորության խոնավ տարածքների մասին, հատկապես որպես ջրաթոշունների բնակավայր>> կոնվենցիա (Ռամսար, 1971թ.): Հայաստանի կողմից վավերացվել է 1993 թվականին:
- ՄԱԿ-ի <<Անապատացման դեպ պայքարի>> կոնվենցիա (Փարիզ, 1994 թ.): Հայաստանի կողմից վավերացվել է 1997 թ-ին:
- ՄԱԿ-ի <<Կլիմայի փոփոխության մասին>> շրջանակային կոնվենցիա (Նյու Յորք, 1992 թ.): Հայաստանի կողմից վավերացվել է 1993 թվականին:
- ՄԱԿ-ի ԵՏՀ <<Անդրսահմանային ենթատեքստում շրջակա միջավայրի վրա ազդեցության գնահատման մասին>> կոնվենցիա (Էսպո, 1991 թ.): Հայաստանի կողմից վավերացվել է 1997 թվականին:

• ՄԱԿ-ի ԵՏՀ <<Շրջակա միջավայրի հարցերի առնչությամբ տեղեկատվության հասանելիության, որոշումների ընդունելու գործընթացին հասարակայնության մասնակցության և արդարադատության մատչելիության մասին>> կոնվենցիա (Օրհուս, 1998 թ.): Հայաստանի կողմից վավերացվել է 2001 թվականին:

• «Համաշխարհային մշակութային և բնական ժառանգության պահպանության մասին» կոնվենցիա (Փարիզ, 1972 թ.): Հայաստանի կողմից վավերացվել է 1993 թվականին:

Կենսաբազմազանության վերաբերյալ Հայաստանի Հանրապետության օրենսդրությունը ներառում է նաև պետական արգելոցների, ազգային պարկերի, արգելավայրերի ստեղծման և դրանց կանոնադրությունները հաստատելու մասին Հայաստանի Հանրապետության կառավարության որոշումները, պետական արգելոցների, ազգային պարկերի կառավարման պլանները հաստատելու մասին Հայաստանի Հանրապետության կառավարության որոշումները, բնության հուշարձանների ցանկը հաստատելու մասին Հայաստանի Հանրապետության կառավարության որոշումը:

Հայաստանի Հանրապետության կառավարության որոշումներ.

1. Բնօգտագործման դրույքաչափերի մասին (1998 թ. դեկտեմբերի 30-ի № 864 որոշում):
2. Բնության հատուկ պահպանվող տարածքներում մոնիթորինգի կազմակերպման և իրականացման կարգը սահմանելու մասին (2007 թ. օգոստոսի 30-ի № 1044-Ն որոշում):
3. Բնության հատուկ պահպանվող տարածքների պետական կադաստրի վարման կարգը սահմանելու մասին (2008 թ. մարտի 20-ի № 259-Ն որոշում):
4. Բնության հատուկ պահպանվող տարածքների ստեղծման կարգը սահմանելու մասին (2009 թ. հունվարի 22-ի № 72-Ն որոշում):
5. Բուսական աշխարհի մոնիթորինգի կազմակերպման և իրականացման կարգը հաստատելու մասին (2009 թ. հունվարի 22-ի № 120 -Ն որոշում):
6. Կենդանական աշխարհի մոնիթորինգի կազմակերպման և իրականացման կարգը հաստատելու մասին (2009 թ. հունվարի 22-ի № 121-Ն որոշում):
7. Բուսական աշխարհի պետական կադաստրի տվյալների տրամադրման կարգը հաստատելու մասին (2009 թ. հուլիսի 23-ի № 831-Ն որոշում):
8. Կենդանական աշխարհի պետական կադաստրի տվյալների տրամադրման կարգը հաստատելու մասին (2009 թ. հուլիսի 23-ի № 832 -Ն որոշում):
9. Հայաստանի Հանրապետության բուսական աշխարհի պետական հաշվառման ծրագիրը հաստատելու մասին (2009 թ. օգոստոսի 13-ի № 974 -Ն որոշում):

10. Հայաստանի Հանրապետության կենդանական աշխարհի պետական հաշվառման ծրագիրը հաստատելու մասին (2009 թ. օգոստոսի 13-ի № 975 –Ն որոշում):

11. Հայաստանի Հանրապետության բուսական աշխարհի պետական կադաստրի զարգացման 2010–2015 թվականների համալիր ծրագրին հավանություն տալու մասին (2009 թ. օգոստոսի 13-ի № 33 արձանագրային որոշում):

12. Հայաստանի Հանրապետության կենդանական աշխարհի պետական կադաստրի զարգացման 2010–2015 թվականների համալիր ծրագրին հավանություն տալու մասին (2009 թ. օգոստոսի 13-ի № 34 արձանագրային որոշում):

13. <<Անհետացման եզրին գտնվող վայրի կենդանական ու բուսական աշխարհի տեսակների միջազգային առևտրի մասին>> կոնվենցիայով կարգավորման ենթակա վայրի կենդանիները և բույսերը, դրանց մասերը ու ածանցյալները Հայաստանի Հանրապետության տարածքից արտահանելու և Հայաստանի Հանրապետության տարածք ներմուծելու թույլտվությունների (հավաստագրերի) տրամադրման կարգը և թույլտվության (հավաստագրի) ու հայտի ձևերը հաստատելու մասին (2009 թ. հոկտեմբերի 22-ի № 1281–Ն որոշում):

14. Հայաստանի Հանրապետության կենդանիների կարմիր գիրքը հաստատելու մասին (2010 թ. հունվարի 29-ի № 71–Ն որոշում):

15. Հայաստանի Հանրապետության բույսերի կարմիր գիրքը հաստատելու մասին (2010 թ. հունվարի 29-ի № 72–Ն որոշում):

16. Պետական սեփականություն համարվող անտառների վարձավճարի նվազագույն չափը սահմանելու մասին (2010 թ. հունիսի 3-ի № 668–Ն որոշում):

17. Լանդշաֆտի եվրոպական կոնվենցիայից բխող՝ Հայաստանի Հանրապետության պարտավորությունների կատարման 2011–2012 թթ. միջոցառումների ցանկը հաստատելու մասին (2011 թ. մարտի 24-ի № 308–Ն որոշում):

18. Հայաստանի Հանրապետության անտառամերձ բնակավայրերում բնակվող ընտանիքների կողմից ոչ արտադրական (ոչ արդյունագործական) նպատակներով օգտագործվող թափուկ վառելափայտի մթերման համար բնօգտագործման վճարի գծով արտոնություն սահմանելու մասին (2011 թ. օգոստոսի 27-ի № 1535–Ն որոշում):

19. Մի շարք բնապահպանական միջազգային կոնվենցիաներից բխող՝ Հայաստանի Հանրապետության պարտավորությունների կատարման միջոցառումների ցանկը հաստատելու մասին (2011 թ. նոյեմբերի 10-ի № 1594–Ն որոշում):

20. Հայաստանի Հանրապետությունում 2012–2014 թվականների անտառների պետական մոնիթորինգի իրականացման ծրագրին հավանություն տալու մասին մասին (2012 թ. մարտի 7-ի № 9 արձանագրային որոշում):

21. Հայաստանի Հանրապետությունում լանդշաֆտների պահպանության, կառավարման ու պլանավորման ռազմավարությունը և դրանից բխող առաջնահերթ

ու միջնաժամկետ միջոցառումներին հավանություն տալու մասին (2012 թ. հուլիսի 19-ի № 29 արձանագրային որոշում):

22. Հայաստանի Հանրապետության բնության հատուկ պահպանվող տարածքների ռազմավարությունը, պահպանության և օգտագործման բնագավառում պետական ծրագիրը և միջոցառումները հաստատելու մասին (2014 թ. սեպտեմբերի 25-ի № 1059-Ա որոշում) և այլն:

Բուսական և կենդանական աշխարհ

Վազաշենի ոսկի-բազմամետաղային երևակման տարածքը մտնում է Իջևանի ֆլորիստական շրջանի մեջ, որտեղ հիմնական բուսական տիպը անտառայինն է (նկար 10), անհամեմատ փոքր տարածքներ են զբաղեցնում չոր նոսր անտառները և ենթալպյան համակեցությունները:

Ֆլորիստիկ շրջանում հանդիպում են բուսականության 45 ընտանիքի 160 տեսակներ, որոնցից 77-ը ծառեր են, 51-ը թփեր և 32-ը կիսաթփեր ու լիանաներ: Անտառկազմող գլխավոր ծառատեսակներն են արևելյան հաճարենին, արևելյան և վրացական կաղնին, բոխին, իսկ ուղեկցող ծառատեսակներն են դաժին, լորին, հացին, սրատերև և դաշտային թխկին և այլ տեսակներ, որոնք մասնակցում են հաճարենի և կաղնու խառը կամ բարդ ծառուտների կազմավորմանը, իսկ առանձին դեպքերում ձևավորում են միատարր փոքր ծառուտներ:

Երևակման տարածքը գտնվում է միջին լեռնային գոտում (1000-1700 մ), որտեղ հյուսիսային կողմնադրության լանջերը հիմնականում զբաղեցնում են հաճարկուտները, հարավային լանջերը՝ կաղնու համակեցությունները: Հաճարկուտներում անտառի կազմի մեջ մտնում են բոխին, կաղնին, լորին, հացին: Բացատներում և անտառի ենթանտառում թփերից հանդիպում են ցախակեռաս, մասրենի, հոնի, զկռենի, կտակենի:

Հարավային լեռնալանջերի մինչև 1200 մ բարձրությունները զբաղեցնում են վրացական կաղնու խառը անտառները: 1200-1400մ բարձրության սահմաններում վարցական և խոշորատեղ կաղնիները հաճախ աճում են կողք կողքի: 1400 մ-ից բարձր, մինչև անտառի տարածման վերին սահմանը, զբաղեցնում են խոշորատեղ կաղնու ծառուտները: Կաղնու անտառներին բնորոշ է խառը կազմ՝ բոխու, հացենու, թխկենու, լորենու, անտառային խնձորենու և տանձենու մասնակցությամբ:

Երևակման տարածքը փաստացի ներառված է Իջևանի անտառնտեսության սահմաններում:

ու միջնաժամկետ միջոցառումներին հավանություն տալու մասին (2012 թ. հուլիսի 19-ի № 29 արձանագրային որոշում):

22. Հայաստանի Հանրապետության բնության հատուկ պահպանվող տարածքների ռազմավարությունը, պահպանության և օգտագործման բնագավառում պետական ծրագիրը և միջոցառումները հաստատելու մասին (2014 թ. սեպտեմբերի 25-ի № 1059-Ա որոշում) և այլն:

Բուսական և կենդանական աշխարհ

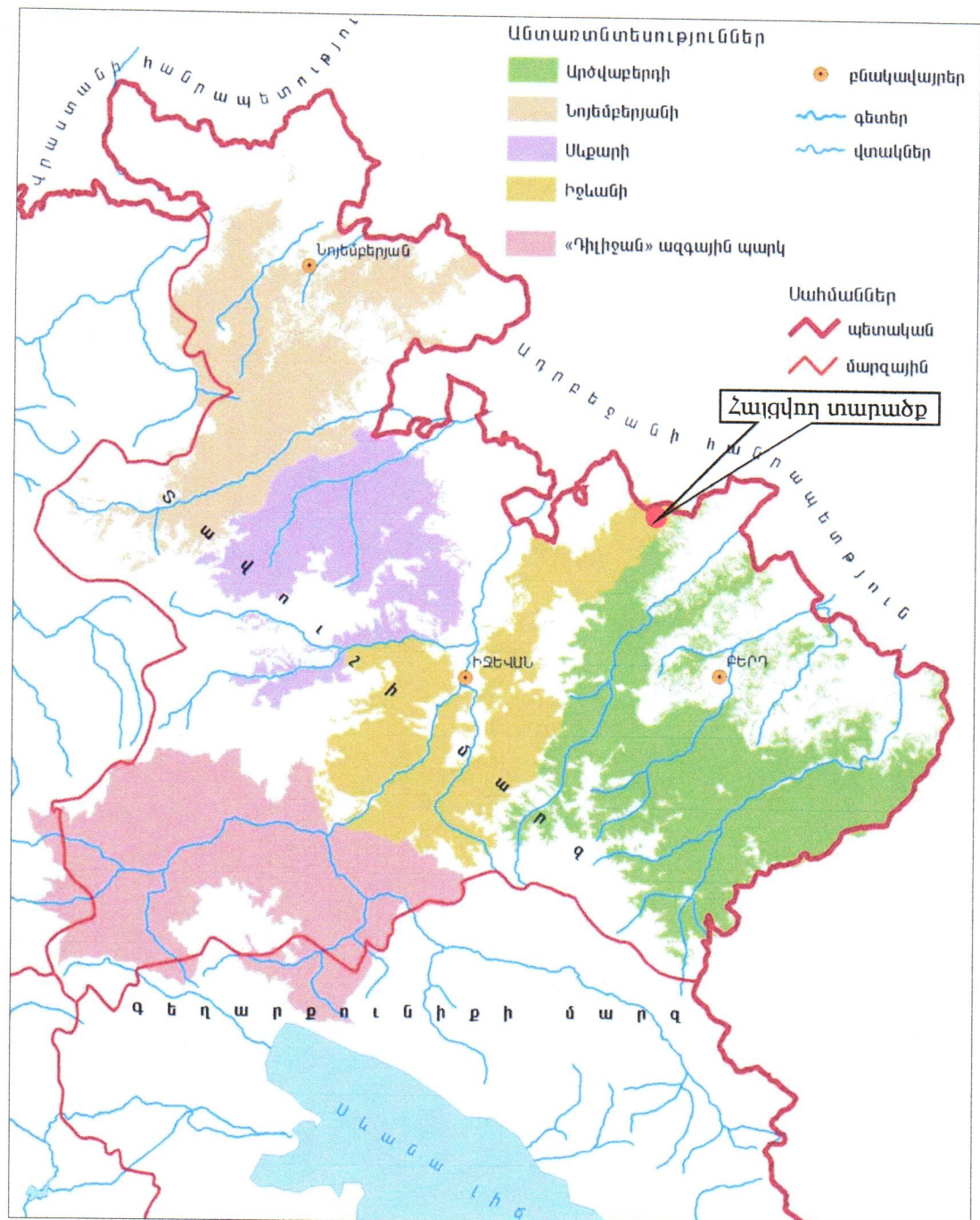
Վազաշենի ոսկի-բազմամետաղային երևակման տարածքը մտնում է Իջևանի ֆլորիստական շրջանի մեջ, որտեղ հիմնական բուսական տիպը անտառայինն է (նկար 10), անհամեմատ փոքր տարածքներ են զբաղեցնում չոր նոսր անտառները և ենթալպյան համակեցությունները:

Ֆլորիստիկ շրջանում հանդիպում են բուսականության 45 ընտանիքի 160 տեսակներ, որոնցից 77-ը ծառեր են, 51-ը թփեր և 32-ը կիսաթփեր ու լիանաներ: Անտառկազմող գլխավոր ծառատեսակներն են արևելյան հաճարենին, արևելյան և վրացական կաղնին, բոխին, իսկ ուղեկցող ծառատեսակներն են դաժին, լորին, հացին, սրատերև և դաշտային թխկին և այլ տեսակներ, որոնք մասնակցում են հաճարենի և կաղնու խառը կամ բարդ ծառուտների կազմավորմանը, իսկ առանձին դեպքերում ձևավորում են միատարր փոքր ծառուտներ:

Երևակման տարածքը գտնվում է միջին լեռնային գոտում (1000-1700 մ), որտեղ հյուսիսային կողմնադրության լանջերը հիմնականում զբաղեցնում են հաճարկուտները, հարավային լանջերը՝ կաղնու համակեցությունները: Հաճարկուտներում անտառի կազմի մեջ մտնում են բոխին, կաղնին, լորին, հացին: Բացատներում և անտառի ենթանտառում թփերից հանդիպում են ցախակեռաս, մասրենի, հոնի, զկռենի, կտակենի:

Հարավային լեռնալանջերի մինչև 1200 մ բարձրությունները զբաղեցնում են վրացական կաղնու խառը անտառները: 1200-1400մ բարձրության սահմաններում վարցական և խոշորատեղ կաղնիները հաճախ աճում են կողք կողքի: 1400 մ-ից բարձր, մինչև անտառի տարածման վերին սահմանը, զբաղեցնում են խոշորատեղ կաղնու ծառուտները: Կաղնու անտառներին բնորոշ է խառը կազմ՝ բոխու, հացենու, թխկենու, լորենու, անտառային խնձորենու և տանձենու մասնակցությամբ:

Երևակման տարածքը փաստացի ներառված է Իջևանի անտառնտեսության սահմաններում:

Նկար 1.

Կենդանական աշխարհից հանդիպում են այծյամներ, գորշ արջ, վայրի խոզ, գայլ, աղվես, փորսուղ, նապաստակ, կզաքիս, չախկալ, ոզնի, սկյուռ, անտառային կատու, դաշտամուկ, սողունների, երկկենցաղների, թռչունների, միջատների և բզեզների տեսակներ: Նախնական զննման ժամանակ երևակման տարածքում արձանագրվել են նապաստակ, սկյուռ, ոզնի: Հանդիպել են անտառային կաչաղակ, կաքավ, կեռնեխ և աղավնիներ: Բացատների բարձրախոտերում նշվել է ոսկերբեզ, մորեխներ, մրջյուններ:

Նախնական գնահատման հայտի կազմման ընթացքում ուսումնասիրվել են ՀՀ բույսերի և ՀՀ կենդանիների կարմիր գրքերը, դրանցում նշված տեսակների աճելա- և ապրելավայրերը արտացոլող սխեմատիկ քարտեզները՝ Վազաշենի երևակման տարածքում պահպանության ենթակա բուսական և կենդանական տեսակների վերաբերյալ տեղեկատվություն ստանալու նպատակով:

Ըստ ՀՀ բույսերի կարմիր գրքի երևակման շրջանում հանդիպում են հետևյալ բուսատեսակները.

Աղյուսակ 1.

ՀՀ բույսերի կարմիր գրքում գրանցված տեսակներ

Հ/Հ	Բույսի անվանումը	Կատեգորիա	Տարածման առանձնահատկությունները	Պահպանության միջոցառումները
1	2	3	4	5
1	Արիստոլոխիա վրացական	Վտանգված տեսակ	Աճում է ստորին լեռնային գոտու ծ.մ. 600-1300մ բարձրությունների վրա անտառի ծածկողի տակ	Չեն իրականացվում
2	Շնդեղ Գոհարի	Վտանգված տեսակ	Աճում է միջին և վերին լեռնային գոտում, ծ.մ. 1400-1500մ բարձրությունների վրա, հաճարենու-բոխու անտառներում	Չեն իրականացվում
3	Արջտակ զարնանային	Խոցելի տեսակ	Աճում է ստորին լեռնային գոտում, ծ.մ. 700-1200մ բարձրություններում, անտառներում, անտառի եզրին, բացատներում	Չեն իրականացվում
4	Շիկատակ	Խոցելի տեսակ	Աճում է ստորին և միջին լեռնային գոտու ծ.մ. 800-1700մ բարձրությունների վրա անտառներում, բացատներում	Պոպուլյացիայի մի մասը պահպանվում է «Շիկահող» արգելոցում և «Դիլիջան» ազգային պարկում

1	2	3	4	5
5	Ձնծաղիկ ալպիական	Վտանգված տեսակ, Անդրկովկասի էնդեմիկ	Աճում է ստորին և միջին լեռնային գոտում ծ.մ. 750- 1300մ բարձրությունների վրա, լուսավոր կաղնու- բոխու, հաճարենու-բոխու, ղածու անտառներում, հազվադեպ կենու ստվերոտ անտառում, նոսրացած թփուտների մեջ կամ շիբլյակում	Չեն իրականացվում
6	Ձնծաղիկ լագոդեիսի	Վտանգված տեսակ, Անդրկովկասի էնդեմիկ	Աճում է ստորին և միջին լեռնային գոտում ծ.մ. 800- 1500մ բարձրությունների վրա, կաղնու-բոխու և հաճարենու-բոխու անտառներում, անտառի եզրին, բացատներում, թփերի մացառուտներում	Չեն իրականացվում

Հայցվող տարածքին ամենամոտ՝ ՀՀ կենդանիների Կարմիր գրքում ներառված են Կաղնու մեծ երկարաբեղիկ (*Cerambyx cerdo acuminatus*) տեսակը, որը գրանցվել է Այգեհովիտ գյուղից դեպի հյուսիս-արևմուտք, միջերկրածովային կրիան (*Testudo graeca*), որը գրանցվել է Պառավաքար և Վերին Ծաղկավան գյուղերի միջև ընկած հատվածում, Եվրոպական ճնճղաճուռակը (*Accipiter brevipes*)՝ գրանցված Այգեհովիտ գյուղից դեպի հարավ-արևելք ընկած հատվածում, Խայտաքիսը (*Vormela peregusna*)՝ գրանցված Պարավաքար գյուղի արևելյան մասում, Ջրասամույրը (*Lutra lutra*)՝ գրանցված Վազաշեն գյուղի շրջակայքում, Գորշ արջը (*Ursus arctos*), որը գրանցվել է «Գանձաքարի» արգելավայրի հյուսիսային հատվածներում:

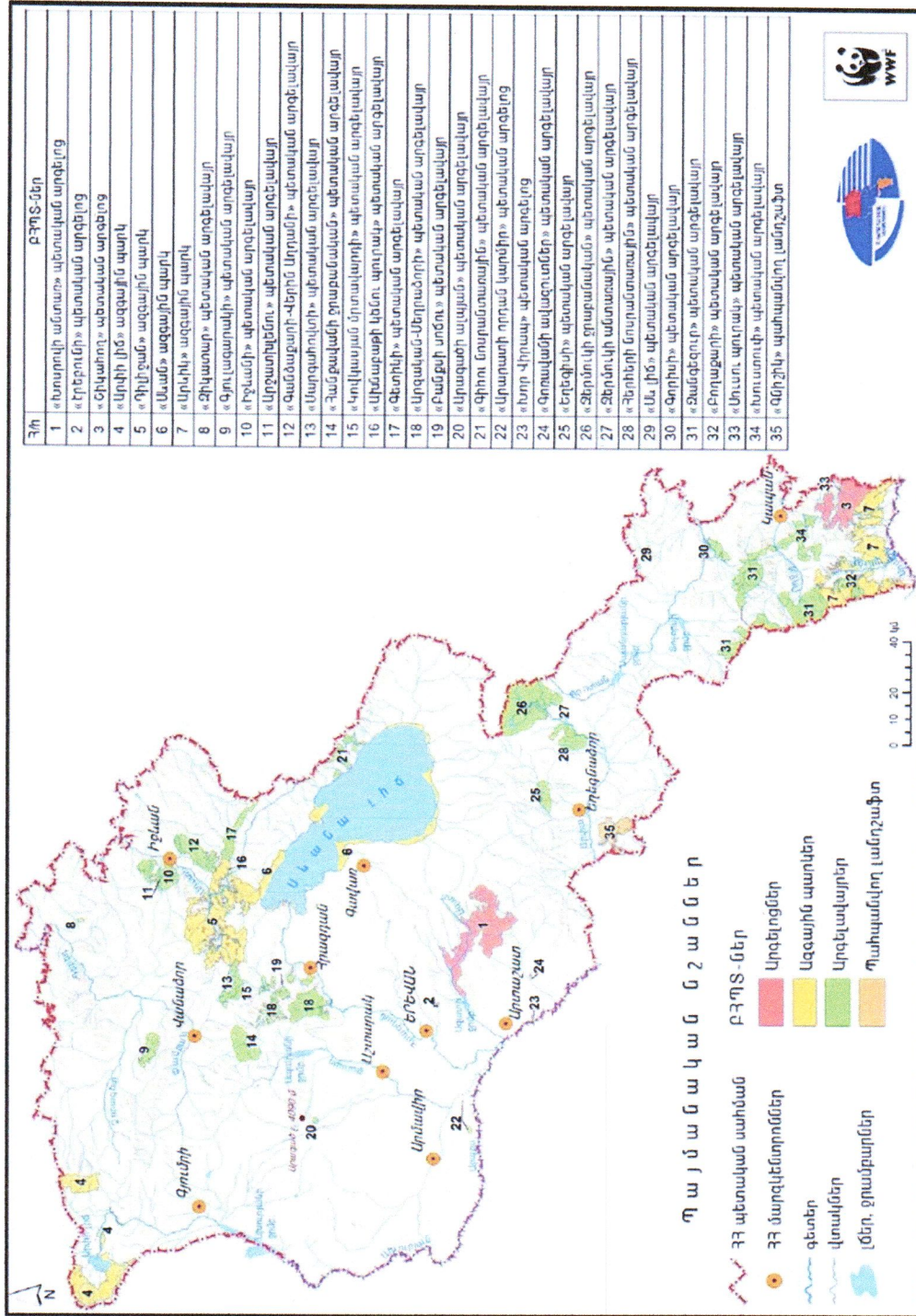
Վերը նշված ՀՀ բույսերի և ՀՀ կենդանիների կարմիր գրքում Վազաշեն բնակավայրի և դրան հարակից տարածքները որպես պահպանության ներքո գտնվող կենդանու կամ բույսի ապրելա- կամ աճելավայր չեն հիշատակվում:

Բնության հատուկ պահպանվող տարածքներ

Իջևանի անտառտնտեսության կազմում ներառված են Հայկական ՍՍՀ Մինիստրների սովետի 13.09.1958թ N 341 որոշմամբ ստեղծված «Արջատիլենի» (40 հա) և 19.04.1971թ N212 որոշմամբ ստեղծված «Իջևանի» (5908 հա) ու «Գանձաքարի» (6813 հա) արգելավայրերը: «Իջևանի» արգելավայրը գտնվում է Վազաշենի ոսկի-բազմամետաղային երևակման տարածքից մոտ 14կմ, «Գանձաքարի» արգելավայրը՝ մոտ 11կմ, «Արջատիլենի» արգելավայրը՝ մոտ 19կմ հեռավորությունների վրա:

Համաձայն ՀՀ կառավարության 2014 թվականի սեպտեմբերի 25-ի N1059-Ա որոշման տվյալների՝ հիմնվելով Բնության համաշխարհային հիմնադրամի հայաստանյան գրասենյակի կողմից կատարված ուսումնասիրություններին, առաջարկվել է «Գանձաքարի», «Արջատիլենու» և «Իջևանի» արգելավայրերի միացումով ստեղծել «Իջևանի անտառային» արգելավայր (նկար 13-14): 2016 թվականին մշակվել է «Հայանտառ» ՊՈԱԿ-ի «Իջևանի անտառտնտեսություն» մասնաճյուղի «Իջևանի» պետական արգելավայրի 2017-2021 թվականների կառավարման պլանի նախագիծը:

Համաձայն նախագծի՝ «Իջևանի» պետական արգելավայրի ստեղծման նպատակն է ՀՀ Տավուշի մարզի Աղստև գետի և դրա վտակներ Ուրթիջուրի և Սառնաջուրի ավազանների անտառային և մարգագետնային բնական էկոհամակար գերի զարգացման բնականոն ընթացքի, լանդշաֆտային ու կենսաբանական բազմազանության, բնության և պատմամշակութային եզակի հուշարձանների, բնության ժառանգության պահպանության, պաշտպանության, վերականգնման, վերարտադրության, ինչպես նաև բնական պաշարների կայուն օգտագործման ապահովումն է: Արգելավայրի հատուկ պահպանության օբյեկտները լեռնային անտառային էկոհամակարգերն են և դրանց բնորոշ հազվագյուտ և արժեքավոր բույսերը ու կենդանիները, ինչպես նաև ռելիկտային արջատիլենու պուրակը:

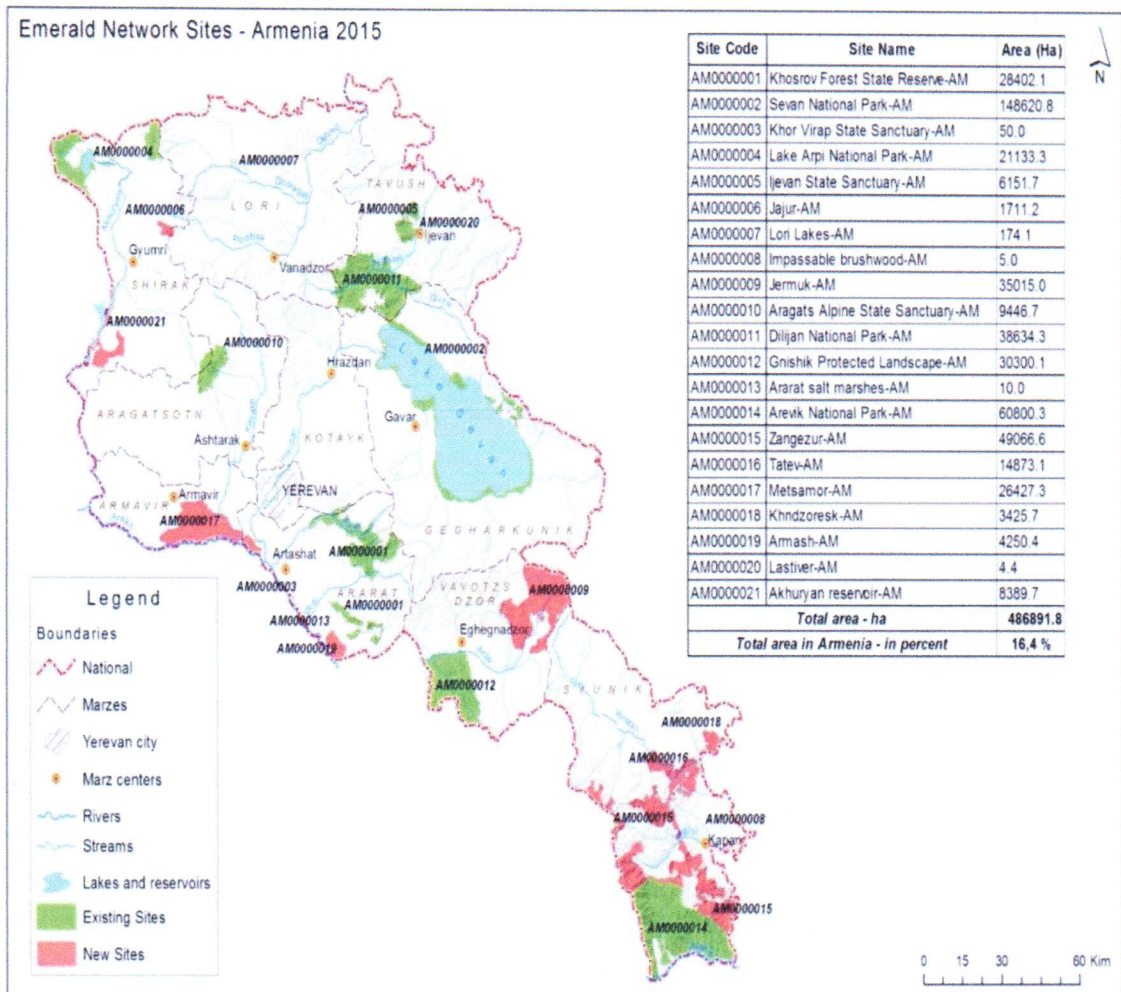
Նկար 2.

սահմաններում: Արգելավայրի տարածքը ներառում է 3 տեղամասեր. Իջևանի՝ 6997 հա, Գանձաքարի՝ 3277 հա և Խաչարձանի՝ 3642 հա:

Հայաստանի Հանրապետությունը վավերացրել է կենսաբազմազանության պահպանությանը վերաբերող Եվրախորհրդի Բեռնի կոնվենցիան, որի շրջանակներում ՀՀ տարածքում «Էմերալդ» ցանցի ստեղծման նպատակով առանձնացվել են բնապահպանական տեսակետից 23 արժեքավոր տարածքներ: Ներկայումս Հայաստանի «Էմերալդ» ցանցի թեկնածու-տարածքների նախնական ցանկը գտնվում է վերանայման փուլում:

Երկրաբանական ուսումնասիրության նպատակով հայցվող Վազաշենի ոսկի-բազմամետաղային երևակումը չի գտնվում «Էմերալդ» ցանցի թեկնածու-տարածքների որևիցե մեկի սահմաններում: Երևակման շրջանում գտնվում է AM 0000005 «Իջևան» տարածքը, որը ընդգրկում է Իջևանի և Արջատիլենու արգելավայրերը: AM 0000005 տարածքը գտնվում է Վազաշենի երևակումից մոտ 14կմ հեռավորության վրա: «Իջևան» տարածքում հանդիպում են Բեռնի կոնվենցիայի 6-րդ Բանաձևում ընդգրկված հետևյալ տեսակները.

- Բույսեր. *Echium russicum*, *Steveniella satyrioides*,
- Անողնաշարավորներ. *Callimorpha (Euplagia) quadripunctaria*, *Cerambyx cerdo*, *Rosalia alpine*,
- Սողուններ. *Emys orbicularis*, *Testudo graeca*,
- Թռչուններ. *Aquila chrysaetos*, *Aquila pomarina*, *Bubo bubo*, *Buteo rufinus*, *Caprimulgus europaeus*, *Ciconia nigra*, *Circaetus gallicus*, *Crex crex*, *Dendrocopos medius*, *Dryocopus martius*, *Emberiza hortulana*, *Falco peregrinus*, *Ficedula parva*, *Ficedula semitorquata*, *Gypaetus barbatus*, *Gyps fulvus*, *Hieraaetus pennatus*, *Lanius collurio*, *Lullula arborea*, *Luscinia svecica*, *Milvus migrans*, *Neophron percnopterus*, *Pernis apivorus*, *Pyrrhocorax pyrrhocorax*,
- Կաթնասուններ. *Canis lupus*, *Lutra lutra*, *Lynx lynx*, *Myotis blythii*, *Myotis bechsteini*, *Miniopterus schreibersii*, *Rhinolophus ferrumequinum*, *Rhinolophus hipposideros*, *Ursus arctos*:

Նկար 4.

Համաձայն «Բնության հատուկ պահպանվող տարածքների մասին» ՀՀ օրենքի՝ բնության հատուկ պահպանվող տեսակ է բնության հուշարձանը: ՀՀ կառավարության 2008 թվականի օգոստոսի 14-ի N967-Ն որոշմամբ հաստատվել է ՀՀ տարածքի բնության հուշարձանների ցանկը: ՀՀ Տավուշի մարզի տարածքում հաշվառված հուշարձանների ցանկը և նկարագիրը ներկայացված է աղյուսակ 8-ում:

Աղյուսակ 2.

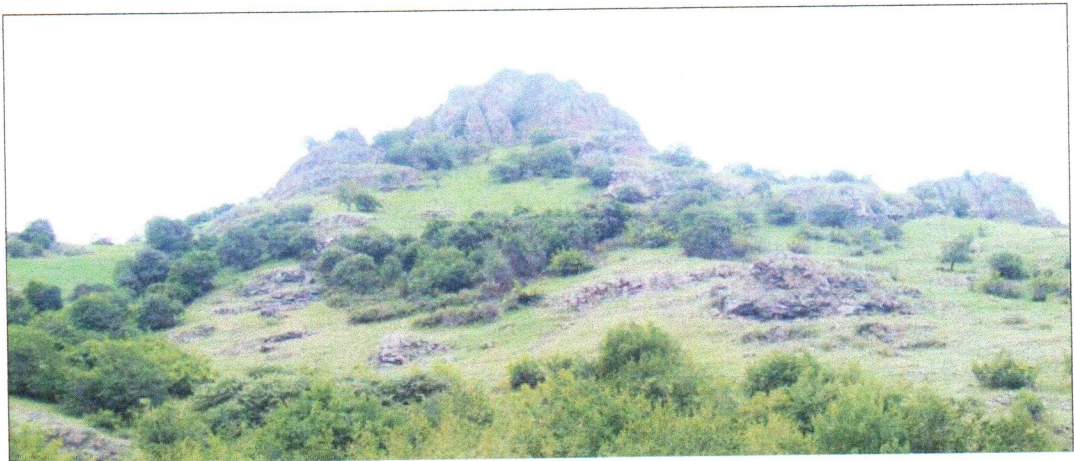
Տավուշ մարզի բնության հուշարձանները

Հ/Հ	Անվանումը	Գտնվելու վայրը
1	2	3
1	Կովասարի փոխակերպարային թերթաքարեր	Տավուշի մարզ, Բերդ քաղաքից մոտ 20 կմ հարավ՝ Վարազաջուր (Հախում) գետի վերին հոսանքի ավազանում, Վարազաջուրի ձախ վտակ Կառնուտի և Վարազաջուր գետի աջ չոր վտակի հատման կետում,

		Կառնուտ վտակի հոսանքն ի վեր գնացող գրունտային ավտոճանապարհի աջ կողմում
2	«Կալաքար» լեռ	Տավուշի մարզ, Ծաղկավան գյուղից մոտ 6 կմ հարավ-արևմուտք, Վարազաջուր (Հախում) գետի ձախափնյա անտառապատ լանջին՝ գրունտային ճանապարհի աջ կողմում, 12-13 դարերի Շահմուրադ (Չխմուրադի, կամ Գետակիցք վանքի) վանքային համալիրից մոտ 150 մ դեպի հյուսիս-արևմուտք
3	«Չինչինի անկյունային աններդաշնակություն»	Տավուշի մարզ, Չինչին գյուղի հվ-արլ եզրին
4	«Չինչինի սանդղափուլ քարափներ»	Տավուշի մարզ, Չինչին գյուղից ուղիղ գծով 1.5 կմ հարավ-արևելք, Հախում գետի աջակողմյան լանջին
5	«Պլագիոգրանիտ-պորֆիրային դայք»	Տավուշի մարզ, Բերդ ավանից 6.5 կմ հվ-արմ, Տավուշ գետի ձախ ափին, գետից 5 մ բարձրության վրա
6	«Քվարցային պլագիոպորֆիրների սյունաձև անջատումներ»	Տավուշի մարզ, Հովք գյուղից 900 մ դեպի հս-ալ, Աղստև գետի ձախ ափին, Երևան- Իջևան ավտոմայրուղու ձախ կողմում
7	«Փայտասար» քարանձավների համալիր	Տավուշի մարզ, Կողբ գյուղից 4 կմ հարավ
8	«Օձաքար» լեռ	Տավուշի մարզ, Պառավաքար գյուղից 3 կմ (ուղիղ գծով 1 կմ) հյուսիս-արևմուտք, Պառավաքար-Վազաշեն գրունտային ավտոճանապարհի աջ կողմում՝ Պառավաքար լեռնագագաթից 1,5 կմ հարավ-արևմուտք
1	2	3
9	«Զորականի սոսի»	Տավուշի մարզ, Զորական գյուղական համայնքի վարչական սահմանում
10	«Վարդան Մամիկոնյանի կաղնի»	Տավուշի մարզ, Ակնաղբյուր գյուղական համայնք
11	«Սարի գյուղի սոսի»	Տավուշի մարզ, Սարիգյուղ գյուղական համայնք, Երևան-Նոյեմբերյան ճանապարհից աջ
12	«Գետահովտի մամռապատ ժայռ»	Տավուշի մարզ, Գետահովտ գյուղից մոտ 1.8 կմ հյուսիս-արևմուտք՝ Սառնաջուր գետի ձախ ափին
13	«Զիկատարի տանձուտ»	Տավուշի մարզ, «Զիկատար» ուսումնական կենտրոնից հարավ-արևմուտք, 600 մ. «Հայանտառ» ՊՈԱԿ-ի Նոյեմբերյանի անտառտնտեսության Զիկատարի անտառպետություն
14	«Ոսկեպարի կենի»	Տավուշի մարզ, «Հայանտառ» ՊՈԱԿ-ի Նոյեմբերյանի անտառտնտեսության Զուջևանի անտառպետություն, Ոսկեպար համայնքից 6 կմ հարավ-արևմուտք
15	«Զոնջուկուտ»	Տավուշի մարզ, «Հայանտառ» ՊՈԱԿ-ի Նոյեմբերյանի անտառտնտեսության Դովեղի անտառպետություն, Բարեկամավան համայնքից 1 կմ հարավ-արևմուտք

Վազաշենի ոսկի-բազմամետաղային երևակման տարածքին ամենամոտ բնության հուշարձանը «Օձաքար» լեռն է (նկար 16), որը գտնվում է ՀՀ Տավուշի մարզի Պառավաքար համայնքի վարչական սահմանում, գյուղից 3 կմ (ուղիղ գծով 1 կմ)

հյուսիս-արևմուտք, Պառավաքար-Վազաշեն գրունտային ավտոճանապարհի աջ կողմում՝ Պառավաքար լեռնագագաթից (1146.6մ) 1,5կմ հարավ-արևմուտք, Կաղնուտաթումբ (1407.1մ) լեռնագագաթից մոտ 3կմ հյուսիս-արևելք: Կոորդինատներ՝ X- 8528612,69; Y-4539400,80: Հուշարձանն իրենից ներկայացնում է սրածայր ժայռոտ լեռնագագաթով, մասամբ անտառապատ լեռնազանգված՝ համեմատաբար մեղմաթեք լանջերով: Հիմքի բարձրությունը ծովի մակարդակից ավտոճանապարհի մոտ 1108մ է: Լեռնազանգվածը երկրաբանական տեսանկյունից իրենից ներկայացնում է վերին կավձի, վերին կոնյակի և ստորին սանտոնի ենթահարկերի հրաբխա-նստվածքային ապարներից կազմված մի երկրաբանական հուշարձանախումբ, որն առաջացել է մեզանից մոտ 87.5-ից մինչև 84.5մլն տարի առաջ ընկած ժամանակահատվածում:

Օձաքար լեռը

Նկար 5.

Լեռնազանգվածի ամենաստորին մասերը ներկայացված են մոտ 20-ից 25մ հզորությամբ հրային ծագման խոշորահատիկ չշերտավորված հրաբխային փշրաքարերով (բրեկչա), որոնք ծածկված են շատ ավելի հզոր բազալտային և դոլերիտային օլիվինային կազմի հրային ապարներով՝ արտաժայթուկ պորֆիրներով: Այնուհետև դարձյալ ի հայտ են գալիս հրաբխային կոպտաբեկոր, չշերտավորված փշրաքարերը, որոնք տեղ-տեղ ըստ տարածման փոխակերպվում են պորֆիրների՝ ավելի մանրահատիկ տարատեսակներով: Լեռնազանգվածի միջին հաստվածքում հանդես են գալիս անդեզիտ-ավգիտային կազմի պորֆիրներ, որոնք համատարած ծածկում են ներքևում տեղակայված հրաբխային փշրաքարերը և բնութագրվում են 20-ից մինչև 30մ հզորությամբ ծածկոցատիպ տարածմամբ: Պորֆիրների ծածկոցի վրա

դարձյալ տեղադրված են 25-ից մինչև 35մ հզորությամբ հրաբխային ամուր ցեմենտացված ոչ շերտավոր հրաբխային փշրաքարերը, որոնք լեռնազանգվածի մերձկատարային հատվածներում առաջացնում են խիստ զառիթափ, գրեթե ուղղահայաց ժայռոտ տեղամասեր: Այնուհետև լեռնազանգվածի ամենավերին հատվածներում դարձյալ ի հայտ են գալիս անդեզիտ-ավգիտային կազմի պորֆիրիտներ՝ 10-15մ հզորությամբ: Լեռնազանգվածի կատարային մասը տեղ-տեղ ծածկված է պինդ ցեմենտացված փոքր հզորությամբ հրաբխային փշաքարերով, որոնք թվագրվում են ստորին սանտոնի ենթահարկով:

Լեռնազանգվածի հարաբերական բարձրությունը 123մ է, ձգվածությունը արևելքից արևմուտք՝ 200 - 250մ:

Բնության հուշարձանի համար սահմանվել է պահպանման գոտի, որի ընդհանուր մակերեսը կազմում է 3,0 հա, ծովի մակարդակից բարձրությունը՝ 1100-1232 մ: Պահպանման գոտու սահմանագծի ընդհանուր երկարությունը 754,4 մ է, հյուսիսից հարավ ձգվածությունը՝ 215 մ, արևելքից արևմուտք ձգվածությունը՝ 242 մ: Պահպանման գոտին ընդգրկում է 1,3 հա Պառավաքարի համայնքային սեփականության հողեր են/արոտավայր/, իսկ 1,7 հեկտարը պետական անտառային հողեր (Արծվաբերդի անտառտնտեսության Ծաղկավանի անտառպետության 31 քառակուսու 11/1,6հա/ և 12/0,1հա/ հատվածները՝ 5-րդ բոնիտետային դասի դաժուտներ):

Հուշարձանի տարածքում արգելվում են՝

ա. երկրաբանական ուսումնասիրության աշխատանքները (հողային ծածկույթի խախտումով),

բ. օգտակար հանածոների հանքավայրերի, երևակումների շահագործումը, հանքանյութեր վերամշակող օբյեկտների տեղաբաշխումը.

գ. շինարարական և պայթեցման աշխատանքներ.

դ. անտառահատումները (բացառությամբ սանիտարական և խնամքի հատումների).

ե. բնության հուշարձանի արտաքին տեսքը խաթարող ցանկացած գործունեություն:

Թույլատրվում է՝

- ա. ճանաչողական զբոսաշրջության կազմակերպումը.
 - բ. ուսումնասիրտադրական պրակտիկաների անցկացումը.
 - գ. զբոսաշրջիկների և այցելուների սպասարկման ծառայությունների կազմակերպումը.
 - դ. վրանների տեղադրումը դրանց համար առանձնացված վայրերում:
- Բնության հուշարձանի և Վազաշենի ոսկի-բազմամետաղային երևակման միջև հեռավորությունը (ըստ քարտեզի, ուղիղ գծով) կազմում է 940մ:

Գրականություն

Բալոյան Ս. Հայաստանի ալպիական բուսական ծածկույթը: Երևան, 2005, 224 էջ:

Գալստյան Ս.Ռ., Եսկանյան Գ. Հայաստանի բնության հատուկ պահպանվող տարածքները և անտառները: WWF Հայաստան, 2012, 52 էջ:

Հայաստանի հանրապետության կենսաբանական բազմազանության պահպանության, օգտագործման եվ վերարտադրության ռազմավարություն եվ գործողությունների պետական ծրագիր: ՀՀ Բնապահպանության նախարարություն: Երևան, 2015:

«Կենսաբանական բազմազանության մասին» կոնվենցիա, Հինգերորդ ազգային զեկույց: Երևան, 2014թ.

Կենսաբանական բազմազանություն: Ուղեցույց (խմբ. Ն. Խանջյան), Երևան, 2004, 88 էջ:

Հայաստանի հանրապետության բույսերի և կենդանիների կարմիր գիրք: Երկրորդ հրատարակություն, Երևան 2010.

Հայաստանի Հանրապետության «Էմերալդ ցանցը» (խմբագիր Ս.Բալոյան), Երևան, 2016, 144 էջ:

Ղազարյան Ռ. Ս. Բուսանունների հայերեն-լատիներեն-ռուսերեն-անգլերեն-ֆրանսերեն-գերմաներեն բառարան: – Երևան, 1981: – 180 էջ:

Магакян А. К. Растительность Армянской ССР. – М.- Л., 1941. – 276 с.

Флора Армении (ред. А. Л. Тахтаджян), «Академия наук Арм ССР», Ереван т.т. 1 – 8, 1954 – 1987; т.т. 9 –11, Koeltz Scientific Books, Germany, 1995 – 2010.

ՀՀ բնության հուշարձանների ցանկ (ՀՀ կառավարության 2008 թվականի 14 օգոստոսի <<Հայաստանի Հանրապետության բնության հուշարձանների ցանկը հաստատելու մասին>> N 967-Ն որոշմամբ հաստատված) <http://www.mnp.am/am/pages/216>

ԲՊՄՄ-ի վտանգված տեսակների կարմիր ցուցակը՝ <http://www.iucnredlist.org/> (մուտքը՝ 2021թ-ի հոկտեմբերի 07ին):